

MUZEJSKI VJESNIK 5

GLASILO MUZEJA

SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

**MUZEJSKI VJESNIK
GLASILO MUZEJSKOG DRUŠTVA SJEVEROZAPADNE
HRVATSKE**

(Čakovec, Grabrovnica, Kalinovec, Koprivnica, Križevci, Trakošćan,
Varaždin, Varaždinske Toplice i Virje)

UREDNIŠTVO

Marina Šimek (glavni i odgovorni urednik), Darko Sačić, Miroslav
Klemm, Dragutin Feletar, Marijan Špoljar, Branimir Šimek
(tehnički urednik)

Muzejski vjesnik izlazi povremeno, a najmanje jednom godišnje.
Rukopise ne honoriramo i ne vraćamo. Časopis solidarno financi-
raju muzeji sjeverozapadne Hrvatske.

NAKLADNIK

Gradski muzej Varaždin

ZA NAKLADNIKA

Jasna Tomičić

TISAK

NIŠRO Varaždin, naklada 800 komada

BROJ 5 — VELJAČA 1982.

GOD. V.

Za sadržaj priloga odgovaraju autori

SADRŽAJ

MUZEJ I ŠKOLA

- Marijan Špoljar: Muzej i škola 3
- Antun Kozina: Etnografsko blago u osnovnim školama krapinskog kraja i njegova zaštita 6

STRUČNI ČLANCI

- Zorko Marković: Nekoliko arheoloških bilježaka iz sjeverozapadne Hrvatske 11
- Zoran Homen: Novi kasnobrončanodobni lokalitet u Križevcima 18
- Marina Šimek: Nekoliko nalaza iz halštatske zemunice u Sigecu 25
- Josip Vidović: Arheološko istraživanje starijeg željeznog doba u Međimurju 34
- Željko Tomičić: Arheološka istraživanja antičke nekropole kod sela Trnovčaka u Međimurju 41
- Željko Tomičić: Rezultati arheoloških terenskih rekognosciranja Međimurja u 1981. godini (antika i srednji vijek) 48
- Tomislav Đurić: Stanje srednjovjekovnih gradina u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (II) 55
- Antun Kozina: Numizmatički nalaz iz ruševina Trikraljske kapele na Tkalcima — Krapina 61
- Ljubica Ramušćak: Ansambl ruralne arhitekture u Selnici 63
- Libuše Kašpar: Neki etnološki izvori iz dnevnika Ivana Kukuljevića 67
- Vladimir Kidišević: Konzervacija slika iz fundusa varaždinskog muzeja 71

LIČNOSTI

- Antica Bregović: Franjo Košćec — osnivač Entomološkog odjela Gradskog muzeja Varaždin 77
- Marijan Špoljar: In memoriam Stjepan Kukec 80
- Zorko Marković: In memoriam Dr. Stojan Dimitrijević 81
- Tomislav Đurić: Umjesto »In memoriam« Dasenu Vrsaloviću 83
- Marina Šimek: Sjećanje — Dragutin Galina 85

VIJESTI

- Željko Tomičić: Novosti u antičkoj zbirci Arheološkog odjela Muzeja Međimurja Čakovec 89
- Damir Brzović — Branko Begović: Novootkriveni srednjovjekovni lokalitet kod Otrovanca 91
- Jasna Tomičić: Galerija slika Varaždin otvorena po treći put 93
- Miroslav Klemm: Izložba »Osam stoljeća Varaždina« u Gradskom muzeju Varaždin 96
- Franjo Horvatić: Zbirka NOB-a u Velikom Pogancu 97
- Dragutin Feletar: Informacija o nekim knjigama izdanim u Podravini 1981. 99
- Marijan Špoljar: U povodu savjetovanja »Suvremenost kao muzeološka tema za budućnost« 101
- Zorko Marković: Uz simpozij o Vojnoj krajini i njezinom sjedinjenju s građanskom Hrvatskom 102
- Libuše Kašpar: Savjetovanje etnologa u Ormožu 104
- Libuše Kašpar: XVII savjetovanje etnologa u Neumu 105

AKCIJE

- pripremili Miroslav Klemm i Marina Šimek 109

NOVI KASNOBRONČANODOBNI LOKALITET U KRIŽEVCIMA

U proljeće 1981. godine vršeno je rekognosciranje terena na području grada Križevaca, pa smo se tako našli i na ciglani, koja se nalazi u neposrednoj blizini željezničke stanice, južno od grada. Na ciglani je već i ranije vršeno rekognosciranje od strane križevačkog muzeja. Bilo je to u travnju 1978. godine i nikakvih tragova materijalne kulture nije pronađeno, osim čiste ilovače, koja se jasno isticala u svim profilima kako ih je za sobom ostavljao bager. Međutim, ovog puta smo sticajem sretnih okolnosti našli na fragmente kasnobrončanodobne keramike i to je bio dovoljan razlog da poduzmemo zaštitno iskapanje na tome mjestu.*

Radilo se u dva navrata — ljeti i u jesen, kada su nam to sušni dani dozvoljavali, jer nam je voda predstavljala priličan problem zbog nemogućnosti oticanja, zato što je ispod, kao što je već bilo spomenuto, nepropusna ilovača. Ukupno smo istražili 110 m² i na tom prostoru evidentirali 6 ložišta, 3 otpadne jame sa puno gara i pepela i nekoliko ukopanih prostora koji su mogli biti stambeni i radni. Nedvojbeno — radilo se o naseobinskom kompleksu, što je potvrdio i karakter ostalih nalaza, koji vremenski pripadaju kasnom brončanom dobu, odnosno kulturi polja sa žarama.

Naselja toga vremena je u Hrvatskoj jako malo istraživano. Točnije, sve podatke koje imamo o naseljima dugujemo slučajnim nalazima, a neka sistematska istraživanja nisu uopće ni vršena. Postoji jedan Brunšmidov izvještaj (Vjesnik, n. s. IV, 1900) o nesistematski kopanom lokalitetu u Novigradu na Savi. Međutim nedostatak stratigrafskih pokazatelja i vrlo fragmentaran materijal nedovoljni su za pružanje slike o jednom naselju kulture polja sa žarama. U Belom Manastiru otkrivena je jedna jama za otpatke u starijem sloju s materijalom kulture polja sa žarama, a kako su jame naseobinski elementi — nije teško zaključiti da se i tu radilo o jednom naselju (K. Vinski, Osječki zbornik 5,1956.). U Sjevernoj je Hrvatskoj još evidentirano postojanje naselja na lokalitetima u Bregani, Kiringradu i Erdutu, Nalazi su skromni, ali tipični za naselje (npr. ostaci pekve i sl.). No, podataka o izgledu i tipu nastambi kao i čitavog naselja još uvijek nemamo.

* Zahvaljujemo se upravi ciglane na razumijevanju, kao i profesorima Centra za usmjereno obrazovanje Križevci koji su dozvolili svojim učenicima praksu i izvan, za to određenog vremena. Učenicima koji su nam pomagali upućujemo posebnu pohvalu za sav trud i interes koji su pokazali prilikom iskopavanja.

Lokalitet Ciglana u Križevcima dao je obilje keramičkog materijala iz naseobinskih objekata, ali sam izgled naselja ni ovdje ne možemo preciznije rekonstruirati zbog toga, što je većina prostora na kome se naselje moglo nalaziti, već uništen u posljednjih pedesetak godina, koliko se intenzivnije crpila glina za proizvodnju. Objekti koje smo mi otkopali predstavljaju vjerojatno periferne točke nekadašnjeg naselja, jer u dubokom profilu iskopa, na gotovo osamdesetak metara širine (praćeno unatrag nekoliko mjeseci) nije pronađeno nikakvih tragova kulturnog sloja niti bilo kakvih drugih nalaza. Ovu konstataciju može potkrijepiti i podatak koji smo dobili od radnika ciglane. Oni se, naime, sjećaju da su imali problema u pripremi gline za proizvodnju zbog različitih »nečistoća«, a radnice koje rade na kontroli čistoće gline znale su izbaciti na sanduke zdrobljenih komada keramike. Šteta što o tome nisu obavijestili muzej, iako još nije imao stalno zaposlenog arheologa. No, vratimo se onome što se sačuvalo.

Keramički inventar karakterizira nekoliko osnovnih oblika i tipova posuda. Grubo posuđe je većih dimenzija i obično ukrašeno plastičnom trakom sa otiskom vrha prstiju.

Zdjele su u pravilu uvučenog ruba. Samo u nekoliko slučajeva rub je glatko zaobljen, a najčešće je horizontalno facetiran ili koso kaniliran, dajući obodu izgled turbana (T-I, 1). Ovakvi turbanasti obodi tipični su za grupu Baierdorf-Velatice čiji će se utjecaji manifestirati na još nekoliko primjera na našem materijalu. Ekspanzija elemenata grupe Baierdorf-Velatice primjećuje se u fazi II kulture polja sa žarama. Ona donosi još facetiranje na prema vani izvijenim rubovima, kakve smo također sretali na keramici sa Ciglane (nije reproducirano na tablama) i ručke visoko uzdignute iznad rubova posuda.

Jedan od vrlo čestih oblika sa Ciglane predstavljaju male, bikonične zdjelice, odnosno šalice, sa upravo ovako uzdignutom ručicom (T-I, 2, 4, 6). Rađene su od fine, pročišćene gline, neke vrlo tankih stijenki kao da su rađene na kolu. Uglavnom su crne do tamno smeđe boje. Na nekoliko fragmenata vidi se da je obod iznutra facetiran. Među posudama ovog tipa zasebno mjesto po svojoj ljepoti i kvaliteti izrade zauzima zdjelica na T-I, 4. Vrh ručke završava se malim »tanjurićem«. Ovakav dodatak ne susreće se tako često, pogotovo ne na materijalu kulture polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj i analogije će trebati tražiti izvan ovog prostora. Na spomenutoj posudi izveden je ukras sa četiri fino kanelirane, paralelne linije, koje se, idući po obodu, završavaju na uzdignutoj ručki (T-I, 4a).

U osnovi isti tip posude imamo na T-I, 2. Umjesto oštrog prijeloma ovdje se na nešto naglašenijem ramenu pojavljuje koso kaneliranje, nalik na neku neprekinutu pletenicu. Obod je iznutra facetiran.

Utjecaj grupe Baierdorf-Velatice očituje se i na posudi visokog vrata i horizontalno facetiranog ramena, koja nam se sačuvala u prilično fragmenata, od kojih se lijepljenjem dobio gotovo čitav njen oblik (T-I, 7). Za usporedbu možemo spomenuti samo jedan manji fragment takve posude iz groba u Zagreb—Vrapču, datirano u II fazu kulture polja sa žarama, koji je objavila K. Vinski u svojoj monografiji »Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj, na tabli 24, — 8. Ručka se nalazi u donjoj polovici visine vrata i ima trokutasti presjek. Vjerojatno druga ručka nije se sačuvala. Posuda je crne boje i fine fakture, a zahtijevala je veliko umijeće izrade, što se naročito odnosi na spajanje vrata sa ramenom posude, ne izazivajući pri tome deformacije posude ni iznutra ni izvana.

Bombasta posuda sa cilindričnim vratom i drškom koja spaja vrat sa trbuhom nije tako česta među našim otkopanim materijalom (T-I, 3). Ovakav položaj ručki na prijelazu vrata u trbuh nije karakterističan za grupu Baierdorf-Velatice, ali je čest u kasnoj kulturi grobnih humaka srednjeg Podunavlja, odnosno iz vremena prijelaza u kulturu polja sa žarama. U jednoj detaljnijoj obradi trebat će pronaći šire analogije za naš materijal, naročito u stranoj literaturi, zato što kod nas nije dovoljno poznata keramika iz naselja, jer su ona, kao što je već spomenuto, vrlo malo istraživana.

Jedan od oblika koji se vrlo često javljao na Ciglani predstavljaju manje ili veće zdjelice sa jednom ručkom (T-I, 5). Dva primjerka su gotovo u potpunosti sačuvana. Za njih je karakteristično da na obodu poviše ručke imaju po dva ropčića, koji mogu biti bliže ili dalje jedan od drugoga. Na jednom fragmentu takve zdjelice iznad ručke nalaze se na obodu četiri roščića, što podsjeća na krijestu pijetla. Ručkice ovakvih zdjelica u pravilu su trokutastog presjeka.

U atraktivnije keramičke nalaze svakako spada i jedno prenosno ognjište (T-I, 8). Interesantno je zbog svojeg frontalnog dijela, koji je po obodu facetiran, a izgledom podsjeća na dva, ručkama spojena srpa. Topli je zrak mogao prolaziti kroz četiri veća ovalna i jedan manji, središnji okrugli otvor. Iznad toga izdizale su se stijenke ognjišta do jedne visine, koju na žalost sa sigurnošću ne možemo utvrditi, a služile su da pridržavaju posudu koja se ovdje umetala. Zbog svoje dobre očuvanosti i izgleda spa-

da u ljepše primjerke prenosnih ognjišta toga vremena, pogotovo što predstavlja rijetki nalaz iz vremena kulture polja sa žarama.

Čisto neseobinski karakter imaju brojni zamašnjaci za vretena. Ima ih više tipova, a najčešći su oni sa više ili manje konkavnom donjom stranom (T-II, 13 1—2). Najljepši su među njima svakako oni ukrašeni. Primjerak pod brojem 12 na T-II ukrašen je utiskivanje pletenom žicom, čineći između ostalog prepoznatljiv motiv borove grančice, a dolje i gore oko otvora, gotovo pravilnu, šestokraku zvijezdu. Vreteno pod brojem 10 na T-II ukrašeno je vertikalnim cik-cak snopovima sa po pet urezanih linija. Šteta je, što ga gotovo polovica nedostaje zbog oštećenja. Malo vretence pod brojem 9 na istoj tabli ukrašeno je većim i manjim okruglim udubljenjima, a moglo je služiti i kao perla na ogrlici. Međutim, dijelove ogrlice svakako predstavljaju dva zrna od j a n t a r a, koji spada također u rijetki nalaz (T-II, 7 i 8). Jantara u prirodnom stanju nema u našim krajevima i prema nekim novijim analizama iz Amerike, vršenim na evropskom jantaru, porijeklo mu treba tražiti na Baltiku. Uolikoj je mjeri jantar služio kao ukras nosiocima kulture polja sa žarama teško je reći u ovom stanju istraživanja. Nalazi iz nekropola, kojih je najviše, ne mogu nam u tome pomoći, jer su — razumljivo — spaljivanjem pokojnika i ukrasi takve vrste bili uništeni.

Od nakita spominjemo i nekoliko pronađenih perli od plave, staklene paste (T-II, 6). One su svega par milimetara u promjeru i velika je sreća što ih se uspjelo zamijetiti.

Brončanih predmeta je na lokalitetu Ciglana bilo relativno mnogo, s obzirom na iskopanu površinu. Brojčano prednjače različiti tipovi igala. Ima ih preko deset, od toga samo jedna cijela, dok su od drugih sačuvani samo fragmenti tijela, pa se ne može znati da li su bile za šivanje ili su bile ukrasne.

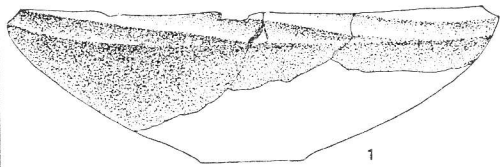
Igla s okruglom i malo spljoštenom glavicom, koja je s gornje i donje strane kanelirana (T-II, 1) jedina je pronađena cijela. Ovo je najomiljeniji oblik igle što je bio u upotrebi na teritoriju sjeverne Hrvatske i vrlo je čest u ostavama II faze kulture polja sa žarama međuriječja Save, Drave i Dunava.

Topuzasta igla (T-II, 2) ukrašena je motivom jelove grančice i nizom horizontalnih ureza, koji su zbog oksidacije metala teško zamjetljivi. Ovakve su igle u upotrebi na širem prostoru srednje Evrope u vrijeme trajanja kulture polja sa žarama, karakteristične za Br D i Ha A₁ stupanj. Igla sa lagano lukovičastom (T-II, 3) i ona sa stožastom glavicom (T-II, 5) nešto su mlađe i susrećemo ih u inventaru Ha A₂ i mlađeg stupnja Ha B vremena.

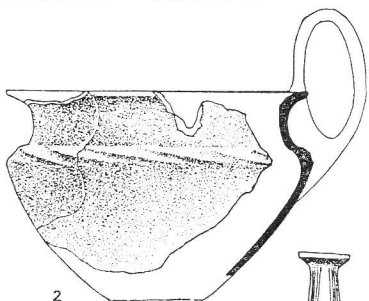
Vrlo se dobro očuvalo jedno malo dlijeto od bronce (T-II, 4), kao jedini primjerak oruđa. Činjenicom, da brončanih predmeta ima veći broj, nameće nam se pitanje mjesta njihove izrade, odnosno postojanja neke metalurške radionice. Teško je reći da je centar za izradu brončanih predmeta bio baš na Ciglani. To nam ne može dozvoliti ni obim iskapanja, ali nalaz fragmenta kalupa za lijevanje brončanog srpa (T-II, 11) daje nam naslutiti postojanje neke talionice. Dokaz više su i, za sada, samo dva grumena tzv. cvrtine, koja može nastati samo pri pojavi vrlo visoke temperature, kakva se jedino može izazvati umjetnim putem (tj. mijehom ili sl.). Spomenuti kalup rađen je od kamena pješčenjaka i u njemu se lijepo vidi (u negativu) gornje, istaknuto rebro na obodu srpa i tri paralelna ureza u dekorativnoj svrsi. Gotovo identičan komad imamo na ulomku srpa u ostavi iz Kloštar Ivanića, datiranoj u fazu III kulture polja sa žarama (u monografiji K. Vinski na tabli 96; 22).

Na kraju treba nešto reći o datiranju nalaza. Već se prije u tekstu spominjalo nekoliko analogija sa našim keramičkim i metalnim materijalom, čiji se vremenski raspon kreće od kasnog Br D do Ha B razdoblja na nekim primjerima. Šire analogije, a time i mogućnost preciznijeg datiranja moći će se ostvariti nakon pregleda i obrade sve otkopane keramike. Sličnosti u pojedinim oblicima postoje na nalazima iz Zagreb-Vrapča, koji se datiraju u kasni Br D, odnosno Ha A₁ stupanj (faza II), kao i sa nalazima iz Velike Gorice, koji pripadaju Ha B₁ stupnju, odnosno fazi IV (npr. bikonične zdjelice sa visoko uzdignutom ručkom). Pojedini, pak, pronađeni fragmenti posuda sa široko izvučenim obo-dom, facetirani s unutrašnje strane i s kanceliranim ramenom posude nose već obilježja Ha C vremena. Starije oblike možemo smatrati jakom tradicijom još iz faze II, kada kultura polja sa žarama u sjev. Hrvatskoj doživljava svoj najveći cvat i uspon. Ti se oblici zadržavaju u mlađoj fazi kulture polja sa žarama, kojoj pripada i dio naših nalaza. Fazi IV odgovara vrijeme od 1000 — 850. g. p. n. e.

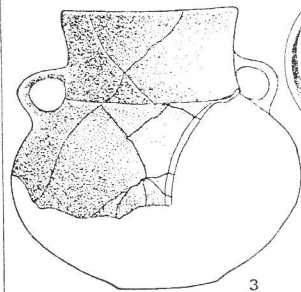
Lokalitet Ciglana je za Križevce vrlo značajan. U prvom redu zato, što je pronalazanjem ovog naselja datum početka naseljavanja na području grada pomaknut iz srednjeg vijeka u razdoblje prethistorije, a naša se arheološka zbirka obogatila materijalom razdoblja, koje je do sada bilo zastupljeno samo nekim slučajnim nalazima ili nalazima bez bližih podataka. Preostaje da daljnim istraživanjem, u granicama mogućnosti, sakupimo što više podataka o nosiocima ove kasnobrončanodobne kulture i da utvrdimo postojanje vjerojatne nekropole ili ostatak naselja.

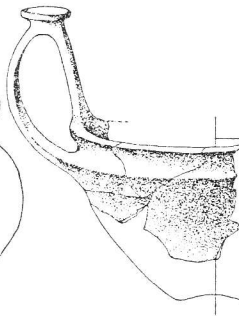
1

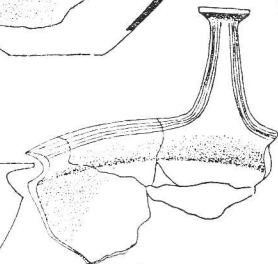
2

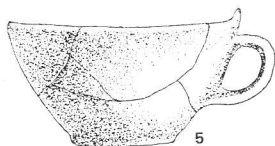
3

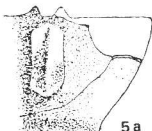
4

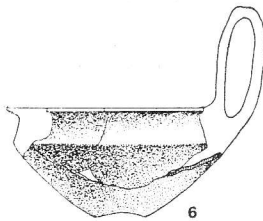
4a

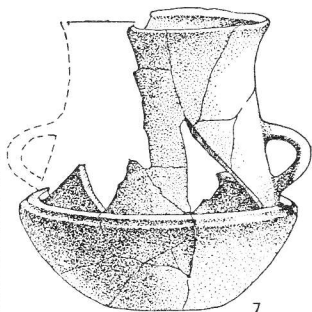
5

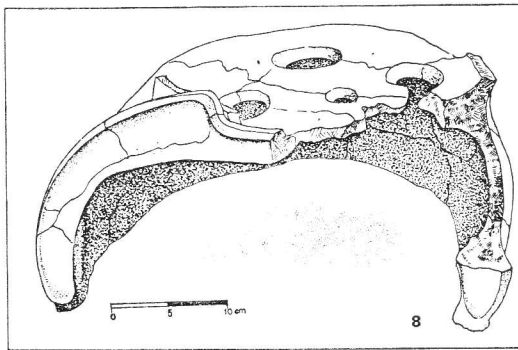
5a

6

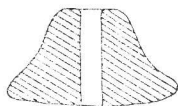
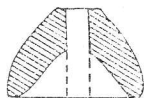
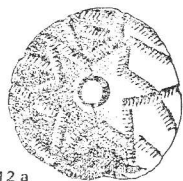
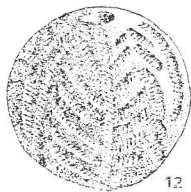
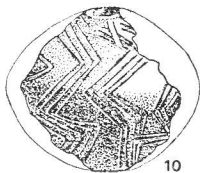
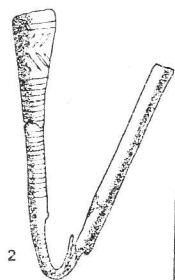
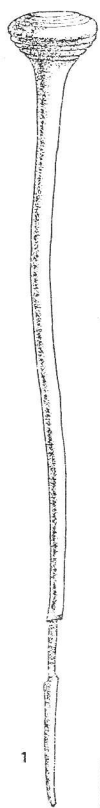
7

8

T I

13 (1-4)

